INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INTEGROVANÁ VÝUKA JAZYKA A NEJAZYKOVÉHO PŘEDMĚTU (CLIL) NA ČESKÝCH ŠKOLÁCH

Mgr. Naděžda Vojtková

Pedagogická fakulta MU

nada.vojtkova@gmail.com

Anotace:

Článek charakterizuje CLIL, v českém překladu jazykově a obsahově integrované vyučování, a jeho přínos ke vzdělávání žáků na základní škole. Autorka prezentuje hlavní principy výuky metodou CLIL a navrhuje nezbytné kroky k tomu, aby tato metoda mohla být úspěšně zaváděna do českých škol.

CLIL (Content and Language Integrated Learning), obsahově a jazykově integrované vyučování, označuje ve svém nejširším smyslu výuku obsahu, tj. nejazykového předmětu, s využitím cizího jazyka jako prostředku komunikace. Nejazykový obsah je zprostředkován a rozvíjen za pomoci cizího jazyka a zároveň cizí jazyk je rozvíjen při zprostředkování obsahu. Obsah a jazyk jsou rozvíjeny ve vzájemném vztahu a vhodnými metodami.

Pro český vzdělávací kontext je dobré CLIL odlišit od bilingvního vzdělávání, které označuje výuku nejazykového předmětu v cizím jazyce. Zde se předpokládá, že jazyková kompetence studentů (a učitelů) je na takové úrovni, že výuku v cizím jazyce umožní. Studenti jsou většinou cíleně jazykově připravováni a v mnoha případech i vybíráni pomocí přijímacích procedur do škol, které nabízejí bilingvní programy. V České republice tyto programy nabízejí především bilingvní gymnázia. Některé školy mají výuku jednotlivých předmětů v cizím jazyce, takové školy musí splnit požadavky vyplývající z Pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k postupu při povolování výuky některých předmětů v cizím jazyce čj. 527/2008-23. Tento pokyn se nevztahuje na výuku metodou CLIL, kterou se v tomto článku zabývám.

Pojem CLIL byl poprve použit v roce 1994 a jeho tvůrci (D. Marsh et.al.) věřili, že se jedná o inovativní přístup ke vzdělávání a že bude mít dlouhodobě vliv na kvalitu vzdělávání. Nicméně nebyli plně přesvědčeni, že se CLIL rozšíří do velkého počtu škol. Po roce 1995, kdy byla Evropskou komisí přijata Bílá kniha vzdělávání, která zdůrazňuje plurilingvní vzdělávání v Evropě, se odborníci shodli na tom, že CLIL může sehrát v této snaze důležitou úlohu. V té době se především zdůrazňovaly výhody CLILu pro rozvoj cizích jazyků. Dnes již víme, že CLIL přináší nezanedbatelné výhody a inovace i do výuky nejazykových předmětů, především v kontextech tradičního, někdy poněkud zastaralého vzdělávacího systému.

CLIL a jeho přínos ve vzdělávání

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

CLIL je inovativní přístup ve vzdělávání, který odráží dnešní globalizovaný pohled na svět. Jednotlivé obory a discipliny se vzájemně prolínají a obohacují. V tomto směru klasický typ vzdělávání, který preferuje výuku jednotlivých předmětů odděleně již neodpovídá potřebám doby. Nová kurikula vyžadují integraci předmětů i oborů. V učebnicích cizích jazyků je výuka jazyka v integraci s obsahem celkem běžná. Většina poslechových i psaných textů přináší zajímavý obsah a nové informace , které studenty obohatí nejen v oblasti jazyka, ale přinášejí i mezipředmětové vztahy do výuky jazyka. U výuky nejazykových předmětů se o podobné integraci zatím moc nemluví, a přesto je to jedna z nejlogičtějších forem integrace. V dnešní době stále se zdokonalujících informačních technologií je naprosto běžná práce s informacemi, které nejsou v rodném jazyce.

CLIL ovšem přináší i nové postupy, které podněcují mnohem aktivnější úlohu žáka ve vzdělávacím procesu.

„CLIL je výuka , která je výrazně orientovaná na žáka, využívá aktivizující, komunikativní metody a rozmanité formy organizace práce, kombinuje metody a strategie výuky odborného předmětu i výuky cizího jazyka. Vychází z přesvědčení, že znalosti není možné transmisivně předat, ale je nutné, aby je žáci postupně objevovali, dávali do souvislostí s již osvojenými poznatky a ve vzájemné interakci nové informace zpřesňovali a začleňovali, dokázali pracovat s různými reprezentacemi (verbální, obrazovou apod.) a to jak na úrovni odborného předmětu, tak na úrovni jazyka.“(Tejkalová, RVP)

Existuje mnoho podob a možností, jak může být CLIL využit v různých vzdělávacích kontextech. Jeho podoby se liší podle požadavků jednotlivých nejazykových předmětů, podle jazykové úrovně žáků i učitelů, podle materiálního vybavení školy a podle časových možností, které výuka nabízí. Tato různorodost a flexibilita je další výhodou CLILu. CLIL v českém kontextu může být flexibilně adaptován podle potřeb žáků ve školních vzdělávacích programech.

CLIL podporuje jazykovou rozmanitost a má vliv na rozvoj a zvýšení kompetencí studentů cizích jazyků. Z teorie osvojování cizího jazyka (Second Language Acquisition Theory) víme, že důležitým faktorem je kvalita a kvantita jazyka, kterému jsou žáci vystaveni. V CLILu se doba, kdy jsou žáci vystaveni různým formám cizího jazyka (mluveným, psaným) prodlužuje, důraz je kladen na obsah nikoliv na přesnost produkovaného jazyka. Kvalita jazyka, kterému jsou žáci vystaveni, je obvykle vysoká a obsahuje autentické prvky jazyka. Jazyk produkovaný odráží nejrůznější myšlenkové procesy, které jsou spjaty s pochopením obsahu. Důležitou součástí jazykového vzdělávání je motivace žáků. Při využití CLILu jsou žáci motivováni aktuální potřebou účinné komunikace, jak receptivní tak produktivní.

Principy výuky CLIL

Výuka CLIL je charakterizována vymezením duálních cílů – učitel si stanoví cíle obsahové a cíle jazykové. V ideálním případě by měly být tyto cíle v rovnováze a měly by se vzájemně

doplňovat. Třetí oblast zájmu učitele plánujícího výuku CLIL jsou rozvíjené učební strategie a dovednosti (Mehisto,Marsh, Frigols, 2008). Učitel by měl být kvalifikován ideálně jak na výuku nejazykového předmětu, tak na výuku jazyka. Pokud je učitel kvalifikován pro výuku nejazykového předmětu, je nezbytně nutné, aby úzce spolupracoval s učitelem cílového jazyka. Na některých školách se využívá týmové vyučování, v němž jsou oba učitelé přítomni v hodině. Někdy tato spolupráce probíhá v přípravné fázi tj. plánování hodin, kdy učitelé společně naplánují cíle a aktivity, ve fázi výuky mohou probíhat části výuky nejazykového předmětu v hodině jazyka (např. příprava slovní zásoby) a rozvoj jazyka v hodinách nejazykového předmětu (např. procvičení jazykového vzorce v rámci diskuse). Hodnotící fáze hodiny může probíhat opět společně, učitel nejazykového předmětu hodnotí obsah a učitel jazyka jazyk. Všechny formy spolupráce přispívají k dalšímu rozvoji nejen žáků, ale i učitelů. Je nutné, aby všichni učitelé participující v CLIL programech prošli metodickou přípravou a získali potřebné znalosti a dovednosti v této oblasti.

Do Coyle stanoví čtyři oblasti, na které by se měl učitel soustředit při plánování výuky CLIL, tyto oblasti se v angličtině nazývají 4Cs – čtyři C, která reprezentují Content čili obsah, Communication – komunikaci, Cognition – poznávání a Culture – kulturu. Tyto oblasti tvoří rámec, který určuje jakým způsobem budou zprostředkovány znalosti, dovednosti a porozumění obsahu, jak bude využit jazyk, jaké kognitivní procesy budou probíhat a s jakými aspekty kulturního povědomí se žáci seznámí (Do Coyle,2006).

Základní principy metodiky CLIL, jak jsou prezentovány v knize *Uncovering CLIL*, zahrnují šest oblastí.

1. Mnohočetná integrace

   Cizí jazyk podporuje poznávání a učení se nejazykovému předmětu (Tejkalová), obsah nejazykového předmětu zprostředkovaný v cizím jazyce umožňuje rozvoj tohoto jazyka, k účinné integraci cizího jazyka a nejazykového předmětu je nezbytně nutné využívat nové organizační a metodické postupy ve výuce, které zahrnují mezipředmětové vztahy, projektové vyučování, nové formy práce vycházející jak z předmětové tak z jazykové metodiky. Studenti by měli přemýšlet o tom, co jim integrace přináší a jak je obohacuje.

2. Příznivá pracovní atmosféra ve výuce

   Studenti by měli mít pocit, že pracují v tvořivé atmosféře, kde se cení podněty a názory jednotlivců, kde jsou podporovány experimenty jak v jazyce, tak v obsahovém předmětu, kde učitel i studenti usilují o to, aby každý mohl dosáhnout svého maximálního výkonu. Učitel dbá na to, aby kooperativní pracovní atmosféra byla budována postupně např. zvyšováním počtu kooperativních činností, diferenciací ve výuce, podporou autonomního učení žáků a konstruktivní zpětnou vazbou.

3. Autenticita výuky

Probíraná témata by měla být smysluplná a měla by mít přesah do každodenního života studentů. Mělo by se vycházet ze zájmu studentů a jejich existujících znalostí a dovedností, autenticita jazyka by měla být zajištěna výběrem jazykového materiálu a zdrojů tohoto materiálu (např. internet, odborníci ze studované oblasti, rodilí mluvčí cílového jazyka atd.)

4. Aktivní učení

Studenti by se měli aktivně účastnit na vytváření obsahu, jejich podíl na komunikaci ve výuce by měl převyšovat podíl učitele, organizace výuky by měla preferovat skupinovou nebo párovou práci, studenti by se měli naučit sebehodnocení, měli by reflektovat a analyzovat své učební strategie i použité postupy. Neměli by se obávat experimentů a originálních návrhů řešení, měli by se snažit otázkami dopracovat ke stanoveným cílům a výsledkům. Učitel by měl působit především jako facilitátor a moderátor.

5. Podpora výuky čili scaffolding (lešení)

I přes aktivní podíl studentů ve výuce je role učitele nezastupitelná. Poskytuje totiž podporu, která slouží k tomu, aby si žáci osvojovali obsah postupně a aby se necítili ztraceni v množství pojmů, informací a složitých postupů, to vše zprostředkováno v cizím jazyce. Učitel by měl používat různé výukové strategie (např. navazuje na už osvojené, vyučovaný obsah zasazuje do kontextu, který je žákům blízký, snaží se zprostředkovat obsah tak, aby oslovil žáky s různými učebními styly, využívá činnostní učení, podporuje kritické myšlení a kreativní přístup k řešení problémů) tak, aby co nejúčinněji zprostředkoval učení. Podpora by se měla objevit ve všech oblastech 4Cs.

6. Spolupráce

Poslední princip se tolik nesoustředí na výuku samotnou, ale na kontext, který ji do velké míry ovlivňuje. I zde by měli účastníci CLIL programů zaujmout aktivní postoj a měli by se snažit přispět k vytvoření konstruktivního pracovního prostředí. Dobrá výuka CLIL vyžaduje vysokou míru spolupráce všech učitelů ve škole, pozitivní a aktivní přístup vedení školy a informovanost a podporu rodičů. Je samozřejmé, že studenti by měli být obeznámeni s důvody využití CLILu ve výuce a měli by být aktivně zapojeni i do rozhodovacího procesu a každá inovace a změna by měla být s nimi konzultována. Důležitá je také publicita a informovanost místní komunity a školských orgánů.

Všechny výše zmíněné principy musí mít na zřeteli každý učitel, který se aktivně podílí na výuce CLIL. Na rozdíl od jiných inovací ve výuce jednotlivých předmětů je však jasné, že integrační snahy v CLILu s sebou přinášejí i nové postupy v jeho zavádění. Pokud má výuka CLIL přinést očekávané výsledky, je žádoucí, aby se na zavádění CLILu podílela celá škola a ne pouze jednotliví učitelé.

CLIL ve školním kontextu

Pokud škola považuje výuku CLIL za systematickou změnu a má zájem ji uplatnit ve svém školním vzdělávacím programu, musí si nejdříve odpovědět na následující otázky:

1. Jaké žáky vzdělává, jaké jsou jejich specifické potřeby, jaká jsou jejich očekávání, popř. očekávání jejich rodičů?
2. Jaké má učitele? Jaká jsou jejich přesvědčení a názory na vzdělávání? Jaký je zájem a vůle se dále profesně rozvíjet a zavádět inovace do výuky? Jaké jsou jejich časové možnosti ? Jaká je jejich aprobace? Jakým jazykovým vybavením disponují?
3. Jaké má škola materiální zdroje a vybavení?
4. Jaká je spolupráce s rodiči a nadřízenými školskými orgány? Je možná spolupráce s jinými institucemi, které mohou nabídnout pomoc a spolupráci (např. jiné školy, vysoké školy, odborníci z různých oblastí, instituce nabízející DVPP atp.)?

Jestliže prvotní iniciativa vychází od učitelů-jednotlivců je nutné nejdříve oslovit a přesvědčit vedení školy. Bez podpory vedení školy je systematické zavedení CLILu těžko uskutečnitelné. Stejně těžké je však zavést CLIL, pokud je snaha pouze na straně vedení. Ideální je účinná komunikace a spolupráce mezi oběma stranami a je důležité si stanovit jednotný cíl, který musí být jasně a srozumitelně prezentován žákům, rodičům i další veřejnosti. Dobrá a osvědčená forma diskuse v rámci školy by mohla proběhnout jako celodenní workshop pro učitele a vedení školy.

Po úvodní diskusi a sjednocení názorů na CLIL jako celek by měla následovat řada praktických rozhodnutí, která by měla vycházet z analýzy výchozího stavu na škole. Tato rozhodnutí zahrnují:

1. V kterých předmětech chceme CLIL uplatňovat? Budou to předměty, které jsou více zaměřeny na verbální komunikaci nebo ty, které využívají více non-verbální komunikaci? Jako příklady první skupiny můžeme např. jmenovat historii a občanskou výchovu, příklady z druhé skupiny jsou např. tělesná výchova, zeměpis, fyzika aj.
2. V kterých ročnících chceme CLIL uplatňovat? Zde je důležitým faktorem tématické zaměření jednotlivých předmětů, forma, kterou chceme využít (výuka tematického celku, projektové dny, pravidelná výuka předmětu, aj.) a požadavky na jazykové vybavení žáků.
3. Jaký jazyk bude využíván jako cílový? V současné době se logicky nabízí angličtina, ale pro mnohé školy to nemusí být nutně nejlepší volba. Zejména školy v příhraničních oblastech mohou využívat jako cílový jazyk , jazyk sousedů.
4. CLIL by neměl být určen pouze pro vybrané žáky, jaká podpora bude poskytnuta žákům se speciálními vzdělávacími potřebami?
5. Jak jsou učitelé kvalifikováni pro výuku formou CLIL? Mají aprobaci na výuku nejazykového předmětu, který budou učit? Jaká je jejich jazyková vybavenost? Mají časový prostor vymezený pro komunikaci s kolegou jazykářem? Jakou pomoc a podporu učitelé potřebují? Co jim může poskytnout škola a co ostatní instituce, např. instituce vzdělávající učitele?

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

6. Jakým způsobem budou výsledky výuky CLIL monitorovány, jak budou učitelé a škola zjišťovat, zda je výuka účinná a že jsou žáci spokojeni a zároveň se učí jak obsah, tak jazyk.

Všechny výše zmíněné otázky a oblasti by měly být prodiskutovány před samotným začátkem programu a bylo by dobré je formulovat tak, aby v průběhu pilotní fáze zavádění CLILu sloužily k průběžné evaluaci nově zaváděného programu. Nástroje, které mohou být použity, zahrnují vzájemné náslechy v hodinách, nahrávky hodin, vyhodnocování a adaptace materiálů, řízené diskuse pedagogů, reflektivní deníky žáků i učitelů, zpětná vazba od žáků a rodičů, výsledky testů a strukturovaných úkolů určených ke klasifikaci žáků, žákovská portfolia atd.

Jako každý inovativní přístup bude mít i CLIL své problematické stránky. Ty by mohly být díky průběžné evaluaci celkem brzy identifikovány a pomocí akčního výzkumu zpracovány. Zde se nabízí spolupráce škol a vysokých škol vzdělávajících učitele, které by se mohly do výzkumu zapojit.

Použité zdroje:

Coyle, D. (2006). *Content and language integrated learning: Motivating learners and teachers*.

http://blocs.xtec.cat/clilpractiques1/files/2008/11/slrcoyle.pdf. Web

Ellis,R. (1997) *Second Language Acquisition*. Oxford:Oxford University Press. Print

González, M.B.R. et al.(2007) *Good Practice In Content and Language Integrated Learning*. BeCLIL Project. Concejería de Educación y Ciencia. Print

Mehisto, P., Marsh, D., Frigols, M.J. (2008)*Uncovering CLIL*.Oxford: Macmillan Education. Print

Pavesi, M., Bertocchi, D., Hofmannová, M., Kazianka, M.(2001) *Teaching through a foreign language*. General editor: Gisella Langé. Milano:M.I.U.R. – Direzione Generale della Lombardia on behalf of TIE-CLIL. Print

Tejkalová,L. *Výzkumy o přínosu CLIL*

http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/9653/VYZKUMY-O-PRINOSU-CLIL.html/ Web

Tejkalová,L. *Postavte žákům lešení aneb jak na scaffolding v hodinách CLIL a nejen v nich*

http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/9797/POSTAVTE-ZAKUM-LESENI-ANEB-JAK-NA-SCAFFOLDING-V-HODINACH-CLIL-A-NEJEN-TAM.html/ Web

Tento text vytvořila autorka pro publikaci *CLIL – cizí jazyky napříč předměty 2.stupně ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií,* Vydal Národní ústav pro vzdělávání, školské

poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, Praha 2012
ISBN 978-80-87652-92-3

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.